

ПРОЦЕС ДЕМУТУАЛІЗАЦІЇ ТОВАРИСТВ ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ КООПЕРАТИВІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

© 2014 ТИМОШЕНКО І. В.

УДК 358.032.2:368(477)

Тимошенко І. В. Процес демутуалізації товариств взаємного страхування та страхових кооперативів на міжнародних ринках страхових послуг

Мета статті полягає у визначенні загальних тенденцій та чинників, що зумовлюють процес демутуалізації, дослідженні механізму трансформації взаємних і кооперативних страхових організацій в акціонерні структури та обґрунтуванні подальших перспектив розвитку некомерційних форм страхування на міжнародних ринках страхових послуг. Аналіз тенденцій розвитку товариств взаємного страхування та страхових кооперативів дає підставу стверджувати, що важливою проблемою названих організацій є пошук альтернативних джерел фінансування з метою збереження конкурентоспроможності й розширення своєї частки на ринку страхових послуг в умовах посилення конкуренції й глобалізації ринкових відносин. Це приводить до демутуалізації, що визначається більшістю вчених як процес акціонування, в основі якого лежить зміна форми власності некомерційних товариств і вихід їх майна з-під контролю співвласників. Реалізуючи нові стратегії, організації, що функціонують на принципах взаємності, змушені пристосовуватися до ринкових умов за допомогою створення нових організаційно-правових форм страхування: акціонерних або взаємних холдингових компаній. Однією з особливостей цих структур є спроба запозичити переваги фірм, орієнтованих на інвесторів, насамперед у сфері залучення капіталу, зберігаючи при цьому взаємний чи кооперативний статус. Як показує аналітичний огляд міжнародних страхових ринків, більшість некомерційних страхових організацій зуміли подолати кризу акціонування. Динаміка й тенденції розвитку товариств взаємного страхування та страхових кооперативів свідчать про їх конкурентоспроможність на ринках страхових послуг, що дає підстави стверджувати про перспективність подальшого розвитку некомерційних форм страхування. Можливості впровадження їх в українську практику вимагають подальших наукових розробок.

Ключові слова: демутуалізація, акціонування, взаємна холдингова компанія, товариства взаємного страхування, страхові кооперативи.

Табл.: 2. **Бібл.:** 10.

Тимошенко Ігор Володимирович – молодший науковий співробітник Центру досліджень і сприяння розвитку кооперації, Полтавський університет економіки і торгівлі (вул. Ковалю, 3, Полтава, 36014, Україна)

E-mail: igtim@rambler.ru

УДК 358.032.2:368(477)

Тимошенко И. В. Процесс демутуализации обществ взаимного страхования и страховых кооперативов на международных рынках страховых услуг

Цель статьи состоит в определении общих тенденций и факторов, которые определяют процесс демутуализации, исследовании механизма трансформации взаимных и кооперативных страховых организаций в акционерные структуры и обосновании дальнейших перспектив развития некоммерческих форм страхования на международных рынках страховых услуг. Анализ тенденций развития обществ взаимного страхования и страховых кооперативов дает основание утверждать, что важной проблемой названных организаций является поиск альтернативных источников финансирования с целью сохранения конкурентоспособности и расширения своей доли на рынке страховых услуг в условиях усиления конкуренции и глобализации рыночных отношений. Это приводит к демутуализации, которая определяется большинством ученых как процесс акционирования, в основе которого лежит изменение формы собственности некоммерческих обществ и выход их имущества из-под контроля совладельцев. Реализуя новые стратегии, организации, функционирующие на принципах взаимности, вынуждены приспособляться к рыночным условиям с помощью создания новых организационно-правовых форм страхования: акционерных или взаимных холдинговых компаний. Одной из особенностей этих структур является попытка позаимствовать преимущества фирм, ориентированных на инвесторов, прежде всего в сфере привлечения капитала, сохраняя при этом взаимный или кооперативный статус. Как показывает аналитический обзор международных страховых рынков, большинство некоммерческих страховых организаций сумели преодолеть кризис акционирования. Динамика и тенденции развития обществ взаимного страхования и страховых кооперативов свидетельствуют об их конкурентоспособности на рынках страховых услуг, что дает основание утверждать о перспективности дальнейшего развития некоммерческих форм страхования. Возможности внедрения их в украинскую практику требуют дальнейших научных разработок.

Ключевые слова: демутуализация, акционирование, взаимная холдинговая компания, общества взаимного страхования, страховые кооперативы.

Табл.: 2. **Библ.:** 10.

Тимошенко Игорь Владимирович – младший научный сотрудник Центра исследований и содействия развитию кооперации, Полтавский университет экономики и торговли (ул. Ковалю, 3, Полтава, 36014, Украина)

E-mail: igtim@rambler.ru

UDC 358.032.2:368(477)

Tymoshenko I. V. Process of Demutualization of Mutual Insurance Societies and Insurance Cooperatives in the International Market of Insurance Services

The article is aimed at identifying of general trends and factors that predetermine the process of demutualization, the study of transformation of the mutual and cooperative insurance organizations into the joint-stock structures and substantiating of future prospects for the development of non-commercial forms of insurance in the international markets of insurance services. Analysis of trends of development of the mutual insurance societies and insurance cooperatives creates background for stating, that an important topic for the above organizations is to find alternative sources of funding in order to maintain competitiveness and to increase their share in the market of insurance services in circumstances of the increasingly competitive and globalized market relations. This leads to demutualization, which is determined by the majority of scientists as a process of sharing, based on the change in ownership form of the non-profit societies as well as departure of the property from the control of the co-owners. While implementing new strategies, organizations operating on the principles of mutuality, are forced to adapt to market conditions through the establishment of new organizational and legal forms of insurance: joint-stock or mutual holding companies. One of the specific features of these structures is the attempt to derive advantages from the companies targeting investors, primarily in the sphere of attracting capital, while preserving the mutual or cooperative status. According to the analytical review of international insurance markets, most non-profit insurance organizations have managed to overcome the crisis of sharing. Dynamics and development trends of mutual insurance societies and insurance cooperatives witness their competitiveness in the market of insurance services, which allows to speak of the prospect for further development of the non-commercial forms of insurance. The possibilities of introducing them into the Ukrainian practice require further scientific research.

Key words: demutualization, sharing, mutual holding company, mutual insurance societies, insurance cooperatives.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 10.

Tymoshenko Igor V. – Junior Researcher of the Centre for Research and Development Assistance Cooperation, Poltava University of Economics and Trade (vul. Kovalya, 3, Poltava, 36014, Ukraine)

E-mail: igtim@rambler.ru

Ефективність функціонування страхового ринку будь-якої країни визначається дієвістю на ньому різноманітних за формами власності організацій-страховиків. В Україні страхування здійснюється комерційними страховими компаніями. На зарубіжних ринках страхових послуг у цей процес долучаються некомерційні страхові організації у формі товариств взаємного страхування (ТВС) і страхових кооперативів.

Специфіка названих організацій полягає в тому, що вони створюються самими страхувальниками шляхом колективного формування страхового фонду та взаємного розподілу ризиків з метою отримання страхових послуг за собівартістю. Принцип взаємності проявляється в рівному праві власності на страховий фонд, що зумовлює не лише участь усіх членів у розпорядженні ним, а й солідарну відповідальність за страховими зобов'язаннями. Найбільш істотною ознакою ТВС і страхових кооперативів є неприбутковий характер страхових операцій та демократичність управління. На світовому ринку страхових послуг вони становлять близько 40% загального обсягу, формуючи сектор взаємного страхування.

Як показує міжнародний досвід, наявність на страховому ринку акціонерних і некомерційних форм страхування сприяє його гармонізації, додає більшої демократичності страховій системі, задовольняє потреби населення в загальнодоступному страховому захисті. Для українського ринку страхових послуг, представленого тільки комерційними страховиками, такий досвід є особливо важливим, оскільки монополізм останніх не залишає можливості об'єктивної оцінки ефективності їх діяльності.

Втім, з 1980-х років у страховій сфері посилилася тенденція трансформації взаємних страхових товариств і кооперативів із організаційно-правових форм некомерційного партнерства страхувальників в акціонерні або гібридні (комбіновані) форми страхового підприємства. Цей процес у зарубіжній літературі отримав назву демутуалізації (англ. *demutualization*). У результаті перед дослідниками постала дилема: відсутність сектора взаємного страхування на ринку страхових послуг свідчить про його певне деформування, а процеси демутуалізації викликають сумніви щодо ефективності некомерційних форм страхування в сучасних умовах. Тому дослідження причин акціонування взаємних страхових товариств і передбачення можливих шляхів їх подальшого розвитку є, на наш погляд, актуальним.

Вивченню процесів демутуалізації значну увагу приділяють зарубіжні економісти, зокрема: Д. В. Мідор, Л. К. Хуг (США), Г. Парадіс, Р. Чадад (Канада), Ц. Галор (Ізраїль), Д. Гріффіс, Р. Метхевс (Австралія), В. М. Дадьков, Н. С. Дешковська, К. Є. Турбіна (Росія) та інші.

Серед вітчизняних учених зазначеній проблемі присвячена лише робота А. О. Пантелеймоненка під назвою «Про сутність процесу демутуалізації кооперативів» [5], у якій розкривається зміст цього соціально-економічного явища, відображаються його полярні оцінки, пропонується авторське бачення причин демутуалізації. Втім, питання демутуалізації потребують подальшого дослідження.

Метою статті є визначення загальних тенденцій та чинників, що зумовлюють процес демутуалізації, дослідження механізму трансформації взаємних і кооперативних страхових організацій в акціонерні структури та перспективи розвитку некомерційних форм страхування.

Термін «демутуалізація» уперше був уведений в науковий обіг у страховій сфері у зв'язку з акціонуванням товариств взаємного страхування (*mutual insurance company*). У перекладі з англійського слово «mutual» означає «взаємний», а приставка «de» (стосовно до цього слова) означає зворотний процес. За своєю суттю демутуалізація є зміною форм власності, «відмовою від пайового капіталу на користь акціонерного» [1, с. 7].

Аналіз наукових статей зарубіжних авторів дає можливість виділити низку факторів, що зумовлюють процес демутуалізації. Так, науковці Болонського університету Патрісія Баттілані (*Patrizia Battilani*) і Х. Г. Шрөтер (*Harm G. Schröter*) у роботі «Демутуалізація та її проблеми» обґрунтовують даний процес прагненням взаємних страхових організацій зберегти й розширити свою частку на ринку в умовах конкуренції та диверсифікувати діяльність [2, с. 5]. Аналогічних поглядів дотримуються американські вчені Дж. М. Карсон (*J. M. Carson*), М. Д. Форстер (*M. D. Forster*) і М. Дж. Макнамара (*M. J. McNamara*), які доповнюють зазначені вище причини невідповідністю методів управління ТВС ринковим відношенням. На їх погляд, у динамічних умовах ринку, коли потрібні вільні кошти й швидка реакція щодо прийняття рішень, некомерційні організації менш ефективні з погляду адаптації до технологічних і ринкових змін через брак капіталу та структуру керування [3, с. 8].

Ключовим чинником процесу демутуалізації вчені Массачусетського університету Бостона Лал С. Чу (*Lal C. Chugh*) і Джозеф В. Мидор (*Joseph W. Meador*) вважають нестачу капіталу взаємних страхових організацій. Відомо, що ТВС і страхові кооперативи не мають права витратити кошти страхового фонду на інші потреби, ніж страхові виплати, а тому, на відміну від комерційних страховиків, не можуть залучити капітал шляхом продажу акцій. Саме зазначена причина спонукала страхувальників таких великих взаємних компаній, як британська *Friends Provident* або американські *John Hancock* та *Prudential* перейти до акціонерної форми організації. Тому названі автори вважають, що взаємна форма організації страхування за своєю суттю звужує можливості зростання капіталу, тоді як демутуалізація знімає фінансові обмеження, оскільки акціонерні товариства одержують доступ до додаткових джерел, зменшуючи залежність від внутрішніх ресурсів [4, с. 12].

У деяких випадках демутуалізація здійснюється під тиском самих членів взаємних страхових організацій. Її ініціаторами, як правило, виступають менеджери, ради директорів ТВС чи правління кооперативу, більшість із яких здобувають користь з даного процесу. Найчастіше акціонування відбувається у тих страхових товариствах, діяльність яких не є прозорою для членів. Вплив внутрішніх факторів на процес переродження неприбуткових організацій в акціонерні компанії розкриває вітчизняний вчений А. О. Пантелеймоненко. На

його думку, відкрите членство перетворює кооперативи в потужні компанії, що послаблює зв'язки між членами, призводить до нівелювання принципу демократичного членського контролю й передачі влади в руки найманих керівників (топ-менеджерів). При цьому формується значний фонд «забутих» («покинутих») коштів і майна тих членів, що в силу різних причин втратили зв'язок зі своєю кооперативною організацією і які можна розділити між наявними членами, і, перш за все, її керівниками. Найпростіший спосіб такого «перерозподілу забутої власності» – здійснення акціонування, що і є основним змістом демутуалізації [5, с. 97].

Найбільше поширення процес демутуалізації дістав у сфері страхування життя. При цьому на ринках страхових послуг північноамериканських країн він відбувався більш швидкими темпами, ніж в європейському регіоні. Однією з причин цього були мільярді виплати по страхових випадках, пов'язаних з катастрофами природного й техногенного характеру, що особливо сильно позначилося на взаємному страхуванні. Наприклад, збиток американських страхових компаній у результаті терористичних актів 11 вересня 2001 р. склав близько 40 млрд дол. США, через ураган «Сенді» вони втратили 116 млрд дол., у тому числі товариства взаємного страхування – 35 млрд дол. США [6, с. 13]. На страхових ринках континентальної Європи, крім Великобританії, демутуалізація менше виражена, а в таких країнах, як Франція, Люксембург та Ірландія заборонена законом.

Інституціональні зміни взаємних страхових організацій здійснюються такими методами: повна демутуалізація, спонсорська демутуалізація, товариство взаємного страхування з дочірньою акціонерною компанією, взаємна холдингова компанія, надання ТВС права членства особам, які не є страхувальниками.

Механізм реорганізації в акціонерні форми товариств взаємного страхування, що займаються страхуванням життя, відображений у табл. 1.

При повній демутуалізації ТВС чи страховий кооператив перетворюються в акціонерну компанію. Рішення приймається на загальних зборах, де щонайменше 75% членів мають проголосувати за відповідну пропозицію. Але сам процес реорганізації довгий і витратний,

тому взаємні страховики віддають перевагу спонсорській демутуалізації.

Спонсорська демутуалізація здійснюється шляхом злиття взаємного товариства і акціонерної компанії. Це передбачає, що колишні члени ТВС в обмін на їхні частки одержують компенсацію у вигляді акцій або грошових виплат.

Частина товариств взаємного страхування трансформуються в акціонерні компанії через створення дочірніх страхових підприємств акціонерної форми. Материнська компанія (ТВС) за рахунок акціонерного капіталу своєї підконтрольної фірми купує невеликих акціонерних страховиків або об'єднується з іншими взаємними товариствами. Дочірні акціонерні філії дозволяють збільшувати кількість страхових послуг та ефективніше використовувати канали їх продажу. На північноамериканському страховому ринку більшість подібних акціонерних компаній займаються страхуванням майна, на європейському – вони переважають у страхуванні життя й здоров'я.

Долаючи труднощі із залученням капіталу, ТВС часто використовують часткову демутуалізацію, так званий «метод Айова» (вперше застосований у 1995 р. у штаті Айова, США). Він передбачає створення взаємної холдингової компанії (англ. – *Mutual Holding Company, Mhcs*), що являє собою гібридну організацію, 50% якої належать членам взаємного товариства й 50% – акціонерам. Специфіка її полягає в тому, що ТВС передає всі повноваження щодо ведення справ акціонерам, залишаючи за собою лише функції контролю. Акціонери здійснюють випуск акцій для додаткового залучення капіталу, але обсяг їх є обмеженим. На відміну від спонсорської демутуалізації взаємна холдингова компанія не передбачає якоїсь компенсації взаємним страховикам, що часто розглядається ними як втрата майна. З цієї причини в багатьох юрисдикціях (Нью-Йорк, Канада) створення Mhcs є обмеженим. Хоча холдингові компанії залишають за собою назву «взаємні», де-факто ТВС на її політику майже не впливають.

У Європі взаємна холдингова компанія як організаційна форма страховиків була вперше законодавчо закріплена в Австрії в 1991 р., за кілька років до того,

Таблиця 1

Механізм трансформації ТВС в акціонерні компанії

ТВС	Методи акціонування
Connecticut Mutual	Після злиття з Massachusetts Mutual стала акціонерною компанією
Guarantee Mutual	Придбана Джефферсон-Pilot (Jefferson-Pilot). Нині акціонерна компанія під назвою Became Guarantee Life
Prudential Life	Перетворена в акціонерну компанію за рішенням членів
Central Life Assurance	Придбана AmerUs Group за 2,9 млрд дол. США. Нині взаємна холдингова компанія
Fidelity Life Association	Взаємна холдингова компанія. В управлінні беруть участь представники Bank One та страхової групи Zurich
Liberty Mutual Insurance Company та Montgomery Mutual Insurance Company	У результаті злиття виникла Montgomery Mutual Insurance Company, яка утворила дочірні акціонерні компанії

Джерело: складено автором на основі [7].

як це було зроблене в США. Однак австрійська модель відрізняється від американської, особливо в частині мінімальної частки участі в капіталі акціонерної компанії, яка становить 26% в Австрії й 50% у США [8, с. 60 – 61].

На підставі наявного досвіду функціонування взаємних холдингових компаній нами визначено переваги та недоліки, отримані ТВС у результаті реорганізації, які в узагальненому вигляді представлені в *табл. 2*.

Наведені аргументи дають підставу для таких висновків: структура взаємної холдингової компанії надає страхувальникам вигоду від фінансової й організаційної гнучкості акціонерного товариства. Однак, якщо менеджери зосереджені тільки на підвищенні рентабельності акціонерного капіталу для інвесторів, сутність традиційного ТВС як форми взаємодопомоги, руйнується.

Такий метод акціонування, як надання членства особам, що не є страхувальниками, використовують взаємні страхові товариства з тимчасовим капіталом, котрий залучається в перші роки їх існування та повинен бути поступово погашений. Особи, що позичили ТВС необхідні суми, стають його членами і, крім одержання встановленого відсотка, мають право на участь в управлінні справами товариства. Втім, існують нюанси, що дозволяють виділити тут кілька типів. Так, в одних товариствах право членства визнається не за всіма страхувальниками, а лише за окремими категоріями, в інших допускається множинність голосів, у третіх – кожний страхувальник обов'язково є членом товариства і має право тільки на один голос. На думку В. М. Дацькова та К. Є. Турбіної, остання група ТВС представляє собою фактичне втілення принципу взаємності у прямому змісті цього поняття [8, с. 21].

Стосовно даної проблеми залишається важливим питання: які переваги дав процес акціонування колишнім страхувальникам ТВС, що стали власниками акціонерних страхових компаній? Практика показує, що акціоновані товариства почали виплачувати дивіденди на вкладені кошти та пропонувати більшу кількість послуг. Однак лише деякі з них змогли домогтися збільшення частки ринку, оскільки освоєння нових страхових послуг вима-

гає великого досвіду, а поки нові бізнес-процеси не налагоджені, вони протікають зі значно більшими витратами.

Подібні перетворення переживають і страхові кооперативи. Їх акціонування відбувається шляхом залучення додаткових інвесторів у кооператив, які разом із членами стають його співвласниками. У результаті відбувається розподіл власності між членами кооперативу та інвесторами. Це приводить до зміни кооперативних принципів, а відтак і статусу кооперативу.

Тому оцінка демутуалізації теоретиками і практиками страхової справи та кооператорами доволі неоднозначна. Частина з них вважає, що це оздоровлює інфраструктуру взаємного страхування та сприяє консолідації ТВС; інші роблять висновок про знищення основних соціальних принципів взаємності як процесу взаємодопомоги. Зрозуміло, що дане питання потребує глибокого дослідження.

Акціонування виявило ще одну специфічну особливість: нові власники після аналізу клієнтського портфеля, як правило, наполягали на негласному відстороненні від страхового обслуговування клієнтів з низькою платоспроможністю або поганою кредитною історією. Це наочно демонструє перевагу ТВС і страхових кооперативів, де страхові послуги є доступними для всіх верств суспільства, а страхування ризиків на взаємній основі робить їх збитковими для окремої особи менш уразливою, перед акціонерними компаніями.

Незважаючи на значні втрати через складну макроекономічну ситуацію у зв'язку з фінансовою кризою 2007 – 2008 рр., страхові організації, що функціонують на принципах взаємності, змогли зберегти свої позиції. За інформацією Міжнародної федерації кооперативного й взаємного страхування (*International Cooperative and Mutual Insurance Federation*), премії некомерційних страхових організацій на світовому ринку зросли у 2012 р. порівняно з 2007 р. на 26%, у той час як доходи комерційних страховиків збільшились тільки на 11,8%. Понад 1900 компаній взаємного страхування володіють активами на суму 2,3 трлн дол. США і отримали дохід у 435 млрд дол. США [10]. Причини швидкого зростання сектора взаємного страхування аналітики пояснюють підвищенням попи-

Таблиця 2

Переваги й недоліки реорганізації товариства взаємного страхування у взаємну в холдингову компанію (ВХК)

Переваги	Недоліки
Реорганізація відбувається швидше й дешевше, ніж повна демутуалізація	Вартість може бути вище в остаточному підсумку, особливо якщо питання вирішувалися у судовому порядку
Забезпечує фінансову гнучкість та максимальний доступ до капіталу для фінансування майбутнього зростання	Обмежує залучення капіталу, оскільки кількість акцій, що впливають на управління, лімітоване структурою ВХК
Фінансова гнучкість поліпшує кредитоспроможність компанії	Практичний ефект від цього сприятливого режиму ще має бути з'ясований
Права страхувальників залишаються незмінними, вони лише передані холдинговій компанії	Втрачається найбільш цінна особливість ТВС – відсутність конфлікту інтересів між страхувальниками й акціонерами
Способом захисту страхувальників є обмеження холдингової компанії на володіння акціями	Контроль страхувальників є фікцією, оскільки вони не мають ефективного впливу й практичного засобу замінити керівництво компанією у разі необхідності

Джерело: складено автором на основі [9].

том на недорогий страховий захист в умовах фінансової нестабільності середніх верств населення. Динаміка зростання показників ТВС свідчить, що, незважаючи на об'єктивне існування процесу акціонування на страхових ринках, перспективи розвитку некомерційних форм страхування представляються цілком оптимістичними.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши загальні тенденції та чинники, що зумовлюють процес демутуалізації, можна стверджувати, що його головною причиною є пошук товариствами взаємного страхування та страховими кооперативами альтернативних джерел фінансування з метою збереження конкурентоспроможності й розширення своєї частки на ринку страхових послуг. Більшість дослідників визначають демутуалізацію як процес акціонування, в основі якого лежить зміна форми власності некомерційних товариств і вихід їх майна з-під контролю співвласників. Саме так багато традиційних ТВС і кооперативів реагують на посилення конкуренції та глобалізацію ринків.

Реалізуючи нові стратегії, названі організації змушені пристосовуватися до ринкових умов за допомогою організаційних інновацій – трансформації старих і створення нових організаційно-правових форм страхування. Однією з головних особливостей цих структур є спроба запозичити деякі переваги фірм, орієнтованих на інвесторів, насамперед у сфері залучення капіталу, зберігаючи при цьому взаємний чи кооперативний статус.

Однак, як показує практика, більшість некомерційних страхових організацій зуміли подолати кризу акціонування. Динаміка й тенденції розвитку товариств взаємного страхування й страхових кооперативів свідчать про їх конкурентоспроможність на міжнародних ринках страхових послуг, що дає підстави стверджувати про перспективність подальшого розвитку некомерційних форм страхування. Можливості впровадження їх в українську практику вимагають подальших наукових розробок. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Griffiths D.** The Co-op Dictionary / D.Griffiths. – Second edition : Co-operative Federation of Victoria Ltd. 2004. – P. 1 – 41.
2. **Battilani P.** Demutualization and its Problems / Patrizia Battilani, Harm G. Schröter: Quaderni – Department of Economics Universita di Bologna. – 2006, 20 p. // Working Paper DSE N 762. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.academia.edu/5436989>
3. **Carson J. M.** Changes in Ownership Structure: Theory and Evidence from Life Insurer Demutualizations / J. M. Carson, M. D. Forster, M. J. McNamara // Journal of Insurance Issues. – Vol. 21, 1998, P. 1 – 22.
4. **Lal Chugh C.** Demutualization in the Life Insurance Industry: A Study of Effectiveness / Lal C. Chugh, Joseph W. Meador // Review of Business Winter. – 2006, University of Massachusetts Boston, Vol. 27, Number 1, P. 10 – 17.
5. **Пантелеймоненко А. О.** Про сутність процесу демутуалізації кооперативів / А. О. Пантелеймоненко // Збірник наук. праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – ХКТЕІ, 2011. – № 1. – С. 94 – 102.
6. Natural catastrophes and man-made disasters in 2012: A year of extreme weather events in the US // Sigma. – 2013, No 2. – 44 p.

7. Focus On The Future: Options For The Mutual Insurance Company // [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.namic.org/policy/futureMutualAlts.asp>

8. **Дадьков В. Н.** Взаимное страхование / В. Н. Дадьков, К. Е. Турбина. – М. : Изд-во Анкил, 2007. – 344 с.

9. **Glenn S.** Reorganization Status of Mutual Life Insurance Companies // [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.glenndaily.com/mhctable.htm>

10. ICMI: Mutual and Cooperative Insurers Continue to Outperform the Rest of the Insurance Market [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.thenews.coop/40342/news/banking-and-insurance/mutual-and-cooperative-insurers-continue-outperform-rest-insurance-market>

Науковий керівник – Пантелеймоненко А. О., доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та прикладної економіки ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

REFERENCES

- Battilani, P., and Schroter, H. G. "Demutualization and its Problems". <http://www.academia.edu/5436989>
- Carson, J. M., Forster, M. D., and McNamara, M. J. "Changes in Ownership Structure: Theory and Evidence from Life Insurer Demutualizations". *Journal of Insurance Issues*, vol. 21 (1998): 1-22.
- Chugh, L. C., and Meador, J. W. "Demutualization in the Life Insurance Industry: A Study of Effectiveness". *Review of Business Winter*, vol. 27, no. 1 (2006): 10-17.
- Dadkov, V. N., and Turbina, K. E. *Vzaimnoe strakhovanie* [Mutual insurance]. Moscow: Ankil, 2007.
- "Focus On The Future: Options For The Mutual Insurance Company". <http://www.namic.org/policy/futureMutualAlts.asp>
- Griffiths, D. *The Co-op Dictionary: Cooperative Federation of Victoria Ltd.*, 2004.
- Glenn, S. "Reorganization Status of Mutual Life Insurance Companies". <http://www.glenndaily.com/mhctable.htm>
- "ICMI: Mutual and Cooperative Insurers Continue to Outperform the Rest of the Insurance Market". <http://www.thenews.coop/40342/news/banking-and-insurance/mutual-and-cooperative-insurers-continue-outperform-rest-insurance-market>
- "Natural catastrophes and man-made disasters in 2012: A year of extreme weather events in the US". *Sigma*, no. 2 (2013): 44.
- Panteleimonenko, A. O. "Pro sutnist protsesu demutualizatsii kooperatyviv" [On the nature of the process demutualization cooperatives]. *Zbirnyk naukovykh prats KhKTEI*, no. 1 (2011): 94-102.